

4. Набитович І. Категорія *sacrum* у художній прозі ХХ—ХХІ століть / Ігор Набитович: Автореф. дис. ... доктора. філол. наук: 10.01.06 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Львів, 2009. — 40 с.
5. Нейринк Ж. Манускрипт гробу Господнього: роман / Жак Нейринк; [пер. з фр. Л. Кононович]. — Харків: Фоліо, 2011. — 410 с.
6. Поліщук Я. О. Символи і метаморфози. Своєрідність християнської символіки в модерній українській поезії перших десятиліть ХХ століття / Ярослав Олексійович Поліщук // Дивослово. — 1997. — № 12. — С. 2–5.
7. Сарамано Ж. Євангеліє от Іисуса [Електронний ресурс] / Жозе Сарамано. — Режим доступу: <http://lib.aldebaran.ru>
8. Сиротин С. Євангеліє от Іисуса: Сарамано в стані еретиків [Електронний ресурс] / Сергей Сиротин. — Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/ural/2010/7/go11.html>.
9. Тодоров Ц. Поняття літератури та інші есе / Цветан Тодоров. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — 162 с.
10. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди / голова редкол. В. І. Шинкарук. — К.: Абрис, 2002. — 742 с.
11. Фрай Н. Великий код: Біблія і література / Нортроп Фрай; [пер. з англ. І. Старовойт]. — Львів: Літопис, 2010. — 362 с.
12. Элиаде М. Священное и мирское / Мирча Элиаде; [пер. с фр. Н. К. Грабовского]. — М.: Изд-во МГУ, 1994. — 144 с.
13. Kaczorowski J. Literatura jako mistyka / Jerzy Kaczorowski // *Sacrum w literaturze* / red. J. Gotfryd, M. Jasińska-Wojtkowska, S. Sawicki. — Lublin, 1983. — 273 s.
14. May A. *Żona Piłata* / Antoinette May; [przełożona z ang. M. Jabłońska-Majchrzak]. — Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, 2008. — 448 s.
15. Otto R. *Świętość: elementy irracjonalne w pojęciu bóstwa i ich stosunek do elementów racjonalnych* / Rudolf Otto, tłum. Bogdana Kupisa. — Warszawa: «Książka i Wiedza», 1968. — 249 s.
16. Sawicki S. *Poetyka, interpretacja, sacrum* / Stefan Sawicki. — Warszawa: PWN, 1981. — 197 s.

The Reinterpretation of Sacrum in Fiction: An Intertextual Perspective

The article examines the reinterpretation of sacred motifs in contemporary literature. These motifs reject the traditional Bible stories. The writings of both Ukrainian and foreign authors are considered. An important aspect of the study consists in finding intertextual connections within the delineated range of problems and literary discourse.

Key words: *sacrum*, intertextuality, tradition, canon, re-interpretation.

УДК 82.091-1(091)

Богдан Горват (Київ)

ДІАЛЕКТНА ПОЕЗІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ (на прикладі єгипетської, італійської, карибської літератур)

Дихотомія літературної мови та її діалектів у єгипетській, італійській і карибській літературах створює умови для розвитку корпусу поезії діалектом. У ХХ столітті в згаданих літературах така поезія починає входити до канону національних літератур. У статті розглянуто конструювання категорії «діалектна поезія» як приклад літературної класифікації.

Ключові слова: діалектна поезія, історія літератури, літературна класифікація.

«Нова принстонська енциклопедія поезії і поетики» (1993) стала, очевидно, першим літературознавчим енциклопедичним виданням, яке містить статтю «діалектна поезія» (*dialect poetry*). У ній наголошується, що «хоча дослідження з діалектної поезії існують кількома мовами, вона, однак, потребує загального теоретичного і міжкультурного вивчення» [4, с. 289].

Щодо українського літературознавства, то воно досі не приділяло уваги цьому феномену. Тому актуальним є насамперед його визначення.

Поезія діалектними формами широко поширена в сучасних літературах деяких країн Європи (в Італії, Швейцарії, Німеччині, Великій Британії, Фінляндії), Арабського світу (у Єгипті, Лівані, Марокко, Ємені), Карибського басейну (у Гаяні, Пуерто-Ріко, Ямайці, Гаїті, Тринідаді, Сент-Люсії), США. Необхідність виділяти поезію діалектними формами виникає за умови помітної дихотомії літературної мови та її діалектів у межах однієї національної літератури. У літературному процесі це розрізнення набуває реальних форм — видання окремих антологій, започаткування журналів (або спеціальних випусків чи рубрик в уже існуючих виданнях), організація поетичних клубів, літературних угруповань тощо. У деяких історіях англо-, арабо-, німецькомовних і італійської літератур поезії діалектними формами присвячують окремі розділи.

Існують також умови, коли виділення поезії на діалекті в окрему категорію не є необхідним, або є зайвим. Серед таких передумов може бути визнання на державному рівні певного діалекту мовою. Так, наприклад, маємо іспанську поезію каталанською, галісійською чи окситанською, які мають офіційний статус. Питання мови своєї поезії інколи вирішує автор, який може відчувати за собою право вказати у підзаголовку (передмові, примітці тощо) якою мовою чи діалектом написано вірші. Не видається також раціональним включати до категорії діалектної поезії творчість національних поетів. Данте Аліґ'єрі писав тосканським діалектом, що згодом став основою італійської літературної мови, а творчість національного поета Шотландії Роберта Бернса представлена не тільки шотландською і англійською мовами, але також і діалектом останньої. Сучасний шотландський поет Том Ліонард (1944) пише як літературною англійською, так і діалектом Глазго, але відомий в першу чергу віршами на діалекті, наприклад, віршем «Вечірні новини» («Six O'Clock News»), у якому диктор BBC читає новини згаданим діалектом. А італійський письменник і кінорежисер П'єр Паоло Пазоліні не тільки написав свою першу збірку фріульським діалектом, але також уклав антологію діалектної поезії Італії, значення якої для історії літератури важко переоцінити. Співупорядником праці був поет і архітектор Маріо дель'Арко (1905–1996), творчість якого представлена так званім римським діалектом. Видана ними у 1952 році «Діалектна поезія ХХ століття» стала рубіжною точкою для істориків італійської літератури, котрі виділяють два періоди в історії діалектної поезії Італії.

Услід за літературознавцями ідуть викладачі історії літератури. З 2011 року в Единбурзькому університеті студенти арабської філології можуть слухати курс з єгипетської діалектної літератури (Egyptian colloquial texts: Literature and the sounds of life IMES10075), основу якого складає поезія ХХ століття. Подібні курси з англійської та італійської літератур мають ще довшу історію в університетах Італії, Великої Британії, США.

Одним з осередків вивчення діалектної поезії нині став Шеффілдський університет, на базі якого у липні 2011 року було проведено «Міжнародну конференцію з діалекту і літератури». Організатор цієї конференції, доктор Джейн Годсон, зараз готує до публікації монографію «Діалект у кіно і літературі» (вихід книги планується в 2013 р. у видавництві Palgrave Macmillan) і упорядковує збірку літературознавчих статей «Діалект і література у ХІХ столітті». Одними з головних питань згаданих конференції і наукової збірки є «чим літературний діалект відрізняється від “справжнього” діалекту?» і «чи можна визначити різницю між діалектом у літературі і діалектною літературою?». У цій статті ми спробуємо наблизитися до відповіді на друге питання, зосередившись на поезії діалектом у трьох віддалених між собою генетично і географічно літературних традиціях — італійській, єгипетській і карибській. Щодо першого питання, яке заслуговує окремої публікації, треба зазначити, що письмова і розмовна форми діалектів виконують різні функції і вживаються у різних ситуаціях.

Італійський поет Акіль Серао (1936 р. н.), чия літературна кар'єра почалася ще у кінці 1960-х років («Coordinata Polare», 1968), починаючи з 1990-го року опублікував щонайменше п'ять книг віршів кампанським діалектом. Окрім того, що цей автор є одним із найпомітніших і найвпливовіших сучасних діалектних поетів Італії, він також долучається до теоретичного осмислення явища діалектної літератури, про що свідчать публікації з цієї теми у наукових і популярних літературних виданнях. У кінці 1990-х Серао, приймаючи поділ італійської діалектної поезії на «до» і «після» згаданої вище антології, взяв участь в упорядкуванні двомовної (італо-англійської) антології «нової» діалектної поезії (другої половини ХХ століття),

побудованої за регіональним принципом. У передмові він писав: «Сьогодні тільки з по-справжньому безкомпромісної і несприйнятливої критичної, історичної позиції можна стверджувати нижчість діалектів і, вже як анахронізм — перевагу національної мови» [9, с. 14].

Діалектна поезія першої половини ХХ століття «заглиблена у всепоглинаючий реалізм, продовжуючи традиційну поезію і досягаючи своєї найвищої точки у трикутнику Мілан-Рим-Неаполь» [9, с. 15]. Тут насамперед ідеться про сатиричні наративні сонети Трілуси (1873–1950) з Риму, які порівнюють з байками Езопа, і про мелодичну поезію неаполітанця Сальваторе Ді Джакомо (1860–1934), автора драматичних творів про важке життя містян і багатьох пісень, який вирізнявся особливим місцевим патріотизмом і у своїй творчості використовував слова і вирази з часів останнього Неаполітанського королівства. «Слід погодитися, що після експериментів Пазоліні і «I scaraboss» Тоніно Гуери народжується нова література, яка показує своє бажання звільнитися від народницьких, імпресіоністичних, фольклорних традицій, щоби віддатися — майже присвятити себе — «культурним» цілям, загалом експресіоністичним, показати себе як поетичну творчість не менш культурну, ніж поезію звичною мовою» [9, с. 16]. Ребека Вест у передмові до антології сонетів сучасних італійських поетів у перекладах англійською згадує слова Гуери (1920–2012), який вважав, що діалекти, незважаючи на погляди декотрих, є мовами, і що важливо не те, наскільки поезія доступна ширшому колу читачів, а те, чи вона справжня, безвідносно до мови, якою написана [10, с. 10].

У передмові до «Кембриджської історії італійської літератури» (1996) упорядники пояснюють, що вмістити до одного тому багату 700-літню історію красномовства важко, тому у цій об'ємній, але обмеженій різними рамками праці, їм вдалося вмістити лише короткі згадки про деякі твори діалектом, «які хоч би як голосно і показово не промовляли про дух Італії, все ж залишаються доступними лише обмеженій частині італійського народу» [3, с. хіх]. «Історія...» — це приклад наративної енциклопедії, у якій матеріал викладено лінійно з опорою на знакові події та імена, подано хронологічну таблицю і мапу на початку. Пазоліні в ній постає як новатор в поезії і реформатор у культурі, як особистість, чия діяльність вплинула на культурно-історичний процес загалом [5]. Зосередитися на його причетності до появи «нової» діалектної поезії в Італії значило б для авторів енциклопедії відійти від лінійності наративу і порушити загальну концепцію «Історії...».

Натомість арабську літературу у серії «Кембриджська історія» викладено в шести томах, кожен із яких мав іншого упорядника й іншу концепцію. Один із томів «Новітня арабська література» (1992) за редакцією М. М. Бадаві, використовуючи термінологію Девіда Перкінса, можна назвати «постмодерною енциклопедією». П'ять із чотирнадцяти розділів цієї книги присвячено прозі, чотири — поезії, два — драмі, один — літературній критиці, один — арабським письменницям, а перший розділ — це вступ, який складається із двох передмов, написаних різними авторами. При цьому після розділів «Витоки арабського роману» і «Арабський роман поза Єгиптом» Роджера Аллана вміщено розділ «Єгипетський роман від “Зейнаб” до 1980 року» Гілері Кіппатрік, а через кілька розділів з поезії і драми знаходимо «Стилісти прози» П'єра Кашіа. Періодизація тут різноманітна і дискретна. Хронологічна таблиця на початку книги позначає виключно роки історичних подій. Щодо певного регіонального поділу, то важко визначити чи йдеться про літературу Єгипту в контексті загальної арабської літератури, чи навпаки. Можливо, про контекст у цьому вимірі взагалі не йдеться, оскільки зосередженість авторів статей на цьому регіоні у виданні не пояснюється. Бадаві вважає за потрібне пояснити тільки деякі моменти загальної концепції: бібліографію для зручності подано в кінці кожного розділу, тому деякі її пункти повторюються; примітки з більшості статей усунуто з метою економії місця, але виняток зроблено для розділів «Поезія розмовною мовою» («Poetry in the vernacular») і «Арабські письменниці», оскільки це «відносно маловідомі сфери»; бібліографію до «Арабського оповідання» намагалися зробити якомога ширшою, оскільки це найпопулярніший жанр серед письменників і читачів [1].

У «Новітній арабській літературі» в розділі «Поезія розмовною мовою» Мерлін Бут приділяє увагу проблемі номінації цієї категорії. Арабська філологічна традиція до певного часу ігнорувала існування поезії діалектом і визнавала літературою тільки твори, написані «чистою» арабською мовою, ідеальними взірцями якої є Коран і доісламська поезія. Втім, розквіт неканонічних поетичних жанрів в Іраку, Андалусії та Єгипті спонукав середньовічного

арабського філолога Сафі ад-Діна аль-Хіллі (1276–1349) до їх класифікації. Описана ним категорія «семи мистецтв» створила своєрідні жанрові рамки для діалектної поезії [11, с. 280]. Бейрам ат-Тунісі (1893–1961), який став орієнтиром і духовним батьком для наступних поколінь єгипетських поетів, за всієї своєї «модерності» і новаціях у стилі й тематиці, не виходив за означені межі. Тому його і його сучасників часто зараховували до так званих «народних поетів», а їхня творчість, яка була авторська, залишала на собі ярлик «народної». У 1950-ті роки поезія діалектними формами у Єгипті набирає форми руху. Ключовими тут вважаються імена Фуада Хаддада (1927–1985) і Салаха Джагіна (1930–1986), який наприкінці десятиліття організував спілку поетів, що пишуть діалектними формами, а також заснував відповідні журнал і видавництво [2, с. 476]. У цей час Джагін неодноразово наголошував, що він не «народний» поет, а поет, який пише мовою народу.

Через двадцять років після першого видання «Новітньої арабської літератури» Нога Радван узагальнила зауваження, викладені у ній, у монографії «Єгипетська діалектна поезія у каноні сучасної арабської літератури» (2012): «Хаддад [в поезії] реалізував можливість розмовної мови тримати нерозривний зв'язок з фольклорною спадщиною, яка в свою чергу вважалась найбільш природною формою виразності для єгипетського народу <...> [але] не відкидав канонічної традиції, яку успадкував через літературну мову [7, с. 112]. <...> багато в чому завдяки успіхам shi'r al-'āmmiyya al-miṣriyya як руху з Джагіном на чолі стали можливими недвозначне сприйняття і критика діалектної поезії у її поєднанні з модерною поезією літературною арабською мовою, а також подолання традиційного поділу між поняттями shi'r та zaġal, виділеного на основі мовного реестру» [7, с. 112]. Як бачимо, автор монографії вирішила залишити термінологічне питання нерозв'язаним і вжила терміни арабського літературознавства без перекладу.

У карибській літературі перевагу надають виразу «поезія креольською мовою». Офіційними мовами країн Карибського басейну є англійська, французька, голландська та іспанська. «Історія карибської літератури» (1994) за редакцією Джеймса Арнольда та «Кембриджська історія африканської і карибської літератури» (2004) за редакцією Абіюла Іреле і Сімона Гіканді поділяють матеріал за мовним принципом. Поезія двох найбільш знаних представників англомовної карибської поезії Камау Брасвейта (1930) з Барбадоса і Дерек Волкотта (1930) з Сент-Люсії демонструє умовність такого поділу. Перший, чия творчість глибоко пов'язана з естетикою африканської усної творчості, прихильник ідеї «національної мови» на Карибах, але відомий більшою мірою англомовному читачеві. Другий, лауреат Нобелівської премії, чия творчість перекладена багатьма мовами, неодноразово говорив, що бачить свою творчість у світовій традиції англійської літератури [8, с. 770]. Камау Брасвейт відстоює ідею так званої «національної мови» на англомовних територіях Карибського басейну і не приймає таких номінацій, як «діалект», «креольська мова» або «патуа», тоді як Дерек Волкотт у багатьох інтерв'ю говорить про частину свого доробку як про діалектну поезію. Показовим є випадок Джона Агарда (1949), нагородженого минулого року Золотою медаллю Королеви за поезію, який народився в Гаяні і нині мешкає у Великій Британії: у 2005 році його вірш діалектом «Half-Caste» («Змішаної раси») увійшов до шкільної програми з англійської мови та літератури для старших класів британських шкіл. Слід згадати теж даб-поезію, яка виникла в містах Ямайки у 1970-х роках і є синтетичним поєднанням поетичних текстів ямайським патуа із музикою в стилі реггі та даб. Багато відомих авторів даб-поезії мешкають у Великій Британії, наприклад, Лінтон Квесі Джонсон, чия книга діалектної поезії вийшла у відомій серії «Penguin Modern Classics». Якщо Ліонард, Агард і Джонсон на відміну від Волкотта не належать до світової традиції англійської літератури, то їхній доробок автоматично випадає з літературної історії, залишаючи поза увагою сучасні тенденції в літературному процесі.

Чи можна, отже, визначити різницю між діалектом у літературі і діалектною літературою? Потреба класифікації діалектної літератури виникає, коли діалект перестає бути стилістичним засобом. Для поета мова, якою він творить, залишається *мовою поезії*, а мова художньої літератури існує в конкретних текстах. Для літературознавця, особливо історика літератури, за певних умов може бути доречним використання категорії, котра б відокремлювала літературу «офіційної» мови від її «неофіційної» гілки, особливо якщо остання набирає форм художнього руху, напрямку тощо.

Природно, що мовна ситуація у регіонах, літератури яких було розглянуто, неоднакова. Літературознавці при укладанні історій літератури або антологій використовують різні принципи класифікації. Якщо поставлено завдання показати корпус поезії, написаної діалектом певної національної літератури (як у випадку з антологією «нової» діалектної поезії Італії), або, наприклад, висвітлити процес її входження в канон (як у випадку єгипетської діалектної поезії у другій половині ХХ століття), або показати через неї зв'язок між віддаленими географічно літературними традиціями (як у випадку карибської і англійської літератур), тоді така категорія видається необхідною.

Список використаної літератури:

1. Badawi M. M. Editorial note / M. M. Badawi // *The Cambridge History of Arabic Literature. Modern Arabic Literature* / ed. Badawi M. M. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — p. vii.
2. Booth M. Poetry in the Vernacular / M. Booth // *The Cambridge History of Arabic Literature. Modern Arabic Literature* / ed. Badawi M. M. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — P. 463–482.
3. Brand P. Preface / P. Brand, L. Pertile // *The Cambridge History of Italian Literature* / eds. Brand P., Pertile L. — Cambridge: Cambridge University Press, 2008. — P. xix–xxi.
4. Brogan T. V. F. Dialect poetry / T. V. F. Brogan, J. P. Welle, J. L. Rolleston // *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* / ed. by Alex Preminger and T. V. F. Brogan. — Princeton: Princeton University Press, 1993. — xlvi + 1383 p.
5. Gatt-Rutter J. Pasolini / J. Gatt-Rutter // *The Cambridge History of Italian Literature* / eds. Brand P., Pertile L. — Cambridge: Cambridge University Press, 2008. — P. 556–557.
6. Hooper L. Dialectal Dialectics: Translating Trilussa / L. Hooper // *The Italianist* — 2005. — № 25. — P. 280–306.
7. Radwan N. M. Egyptian Colloquial Poetry in the Modern Arabic Canon. *New Readings of Shi'r Al-'āmmiyya* / N. M. Radwan — New York: Palgrave Macmillan, 2012 — 240 p.
8. Savory E. Anglophone Caribbean literature / E. Savory // *The Cambridge History of African and Caribbean Literature* / eds. Irele A., Gikandi S. — Cambridge: Cambridge University Press, 2004. — P. 711–758.
9. Serrao A. The New Dialect Poetry: Characteristics, Directions, Perspectives / A. Serrao // *Via Terra: An Anthology of Contemporary Italian Dialect Poetry* / eds. Luigi Bonaffini et al., trs. — Brooklyn, NY: Legas, 1999. — P. 13–19.
10. West R. Preface / R. West // G. Rimaneli, A. Serrao. *Viamerica: the eyes*; [transl. L. Bonaffini, J. Vitiello]. — Toronto: Guernica Editions, 1998. — P. 5–10.
11. بیروت، 1984، — کامل و مجدي و هبه. معجم المصطلحات العربية في اللغة و الأدب. [Al-Muhandis] المهندس — 484 ص

Dialect Poetry and Literary History (The Case of Italian, Egyptian and Caribbean Literatures)

The dichotomy of the standard language and its dialects in Egyptian, Italian and Caribbean literatures favors the development of poetry in dialect. The 20th century showed that such poetry may enter a national literature canon. In this paper constructing the dialect poetry category is considered as a literary classification

Key words: dialect poetry, literary history, literary classification.